

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Чернівецька обласна державна адміністрація
Чернівецька обласна рада
Генеральне консульство Республіки Польща у Вінниці
Науково-дослідний Центр Буковинознавства (Чернівці)
Чернівецька обласна організація
Національної спілки краєзнавців України
Державний історико-архітектурний заповідник
«Хотинська фортеця»

**ХІІІ БУКОВИНСЬКА МІЖНАРОДНА
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА КОНФЕРЕНЦІЯ,
ПРИСВЯЧЕНА 400-РІЧЧЮ
ХОТИНСЬКОЇ ВІЙНИ**

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Чернівці, 22 – 23 жовтня 2021 р.

Чернівці – 2021

УДК: 94(477) (063)

Друкується за ухвалою Вченої ради факультету історії,
політології та міжнародних відносин Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 2 від 29.09.2021 р.).

Редакційна колегія:

Голова: проф. О.В. Добржанський.

Члени: проф. В.М. Ботушанський, проф. М.К. Чучко, проф.
Ю.І. Макар, доц. Г.М. Скорейко, доц. Г.М. Яценюк, доц. С.В. Герегова,
доц. М.Р. Гуйванюк (відповідальний секретар), асист. О.В. Руснак.

Рецензенти:

Юрій М.Ф. доктор історичних наук, професор.

Райківський І.Я. доктор історичних наук, професор.

ХІІІ Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція, присвячена 400-річчю Хотинської війни. Тези доповідей, Чернівці, 22 – 23 жовтня 2021 р. / Наук. ред. О.В. Добржанський. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2021. 184 с.

У збірнику тез учасників конференції на основі сучасних методологічних підходів розглядаються актуальні питання історичного минулого Буковини та Північної Бессарабії, історії України, історіографії, джерелознавства, історичної й політичної регіоналістики та етнології. Особливу увагу приділено 400-річчю Хотинської битви. Для науковців, студентів та широкого загалу читачів.

УДК: 94(477) (063)

Ковалець Тарас Османська імперія у кампанії проти Речі Посполитої 1621 р. (на підставі маловідомих звітів розвідки Республіки).....	39
Іваночко Альона Німецькі найманці під час Хотинської війни 1621 року згідно з «Записками німецького офіцера» та інших джерел.....	40
Яценюк Фадей Переговори та укладення перемир'я 1621 р. у Хотині.....	42
Скорейко Ганна Хотинська фортеця у міжнародних договорах кінця XVI – початку XVII ст.	44
Іжук Софія Хотинська битва в оцінках історика Тараса Чухліба.....	46
Степанков Валерій, Степанков Віталій Міфи польської історіографії про хотинську битву 1621 р. та її історичне значення.....	48
Христан Назарій Простір уявлень про Хотинську битву в «легації» Самуеля Твардовського.....	49
Коляда Ігор, Бушура Владислав Формування уявлень про Хотинську битву (1621 р.) засобами мистецтва.....	51
Коляда Ігор, Цейгер Ігор Хотин у долі Собеських.....	53
Мельничук Богдан Художнє слово про Хотинську війну 1621 р. українській і зарубіжних літературах.....	54
Стороженко Жанна Адвентивні види рослин азійського походження в межах ДІАЗ «Хотинська фортеця».....	56
Hundert Zbigniew Bitwa pod Chocimiem 10-11 listopada 1673 roku w historiografii.....	58
Федорак Василь Хотинська війна (битва) 1621 року та формування української національної пам'яті засобами шкільної історичної освіти.....	58
Коротун Ірина, Баланюк Юліана Архітектурно-планувальні особливості споруд та укріплень Хотинської фортеці.....	60

ІСТОРІЯ БУКОВИНИ ТА ПІВНІЧНОЇ БЕССАРАБІЇ

Пивоваров Сергій, Калініченко Віталій Монети Молдавського князівства з Чорнівського городища	62
Драгомирецька Оксана Захисне спорядження європейського піхотинця (XVII ст.) з фондів Чернівецького обласного краєзнавчого музею	63
Богачик Тамара Розвиток шкільництва у Хотинському повіті у першій половині XIX ст.	65
Чебанік Віталій Земське самоврядування Хотинщини наприкінці XIX ст. – початку XX ст.	67

зазнали серйозних втрат, що пояснюється використанням їх тільки у найбільших боях під Хотиним, а також наявністю у них доброго захисного спорядження.

Насамкінець слід сказати, що під кінець XVII ст. поряд з новим, більш технічно досконалим, лускатим (т. зв. «караценовим») панцирем у важкій кавалерії Речі Посполитої ще продовжував побутувати кований гусарський обладунок, на це вказує його досить широке використання у великих битвах польсько-турецьких війн 1672–1676 і 1683–1699 рр.

Тарас Ковалець (Чернівці)

ОСМАНСЬКА ІМПЕРІЯ У КАМПАНІЇ 1621 р. ПРОТИ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (НА ПІДСТАВІ МАЛОВІДОМИХ ЗВІТІВ РОЗВІДКИ РЕСПУБЛІКИ)

Документи знайдено у польських архівосховищах – зібраннях Архіву князів Радзивілів (Головний архів давніх актів у Варшаві), Бібліотеки Куніцької, Бібліотеки Рачинських у Познані та Бібліотеки Польської академії наук і вмінь у Кракові.

Йдеться про чотири джерела: 1) матеріал допиту татарина Хетман-Бете, захопленого польською чотою біля Дністра 10 червня 1621 р., 2) рапорт анонімного польського шпигуна, котрий перебував у таборі турецького війська в Тульчі у серпні 1621 р., та 3–4) два звіти про стан справ при султанському дворі від посла Речі Посполитої в Османській імперії Станіслава Сулішевського з листопада 1621 і лютого 1622 рр.

1) Матеріали допиту Хетман-Бете містять унікальні відомості про чисельність, склад і оперативні дії одного із татарських роз'їздів, найнятих молдавським господарем Александру Еліашем для здійснення розвідки у молдавсько-польському прикордонні. За даними полоненого, роз'їзд нараховував 2 тис. оплачуваного війська, а також 5 тис. «добровольців», тобто татар, котрі служили за здобич. Цей підрозділ отримав від господаря кількадесят провідників-волохів і здійснив малорезультативний наїзд на Снятин, а згодом під укріплення Кам'янця-Подільського, після чого був розпорошений польською чотою.

Ведучи мову про ситуацію в армії султана, полонений згадав про травму Османа II, котрий «упав з коня і в голову дуже поранився», що на певний час затримало просування турецького війська. Щодо планів турків, вони начебто мали рухатися у бік Львова, Бару і Кам'янця-Подільського, здобуття яких видавалося їм легким завданням.

Чимало цінних даних наведено також про три турецькі мости через Дунай, також забезпечення османського війська в Молдавії і прибуття 20 кораблів з яничарами та артилерією до Кілії, чому полонений був свідком.

2) У звіті анонімного шпигуна вміщено дані про чисельність турецького війська (зокрема про 20-тисячні підрозділи яничарів, «котрих при ньому муштрували») та артилерії («різноманітних малих і великих 300» одиниць), а також 4 бойових слони, «котрих послав перський цар».

Переказано також чимало чуток, що кружляли у турецькому таборі і стосувалися порівняння могутності Персії та Польщі, великих шансів досягнення миру, якби козаки були приборкані і на море не ходили тощо. Їх флот начебто було якраз розбито турками і сотню полонених прислано султану. Останній довідався про спалення козаками Сорок та вислав на них 80-тисячне військо на чолі з румелійським бейлербеєм.

Цікаві відомості стосуються забезпечення турецької армії провізією у Волощині, за що своєю головою відповідав господар Раду Міхня. Молдавський же господар, прогножуючи своє зміщення з посади, начебто намагався подарунками розчулити турків, тому «приготував імператору або візирів карету сріблом оправлену», а також займався тим, що «виганяв з Буковини із таборів підданих», що повтікали на північ, та повертав їх до Ясс.

3–4) Звіти С. Сулішевського передусім містять завзяті прохання до короля прислати посла, уповноваженого укласти остаточний мирний договір Речі Посполитої з Османською імперією. Попри це у них також подані цінні відомості про триумф, влаштований у Константинополі 9 січня султаном Османом II на честь «його повернення здоровим» з хотинського походу, а також чимало новини, що стосуються геополітики європейського континенту, заворушень у Палестині та біля Вавилону, перебування в турецькому ув'язненні «цецорських» бранців, передусім Станіслава Конєцпольського, чуток про певні конфлікти між Військом Запорозьким і королем Зигмунтом III та приготувань козаків до морського походу навесні.

Альона Іваночко (Хотин)

НІМЕЦЬКІ НАЙМАНЦІ ПІД ЧАС ХОТИНСЬКОЇ ВІЙНИ 1621 р. ЗГІДНО З «ЗАПИСКАМИ НІМЕЦЬКОГО ОФІЦЕРА» ТА ІНШИМИ ДЖЕРЕЛАМИ

Про подвиги козаків та польського-литовського війська 1621 р. написано багато наукових статей та монографій. Однак, до

об'єднаних військ входили також німецькі найманці яких історики згадували лише побіжно. Яким був їхній внесок у спільну справу, як вдалося витримати облогу і якою ціною?

Українським історикам Хотинська війна відома в основному завдяки польським джерелам. Однак листи і щоденники очевидців досить суб'єктивні і можуть дещо перебільшувати або ж приховувати справжній стан речей. «Камянецька хроніка», як і «Історія Хотинської війни Іоана Каменецького» мають багато неточностей, та і надто вже симпатизують Речі Посполитій. Козацькі літописці С. Величко та Г. Граб'янка писали свої твори задовго після самої війни. Османський погляд на події чотирьохсотлітньої давності досліджений досить мало, і вони мають ту ж проблему, що й польські, як наприклад праця Мустафи Наїма, подекуди навіть у більших масштабах.

То ж де знайти інший погляд? Тут варто звернути увагу на «Вісті з Валахії. Записки німецького офіцера про Хотинську війну 1621 року». Уже в другому абзаці автор пише, що поширюються неймовірні чутки про події у Валахії і всі вони неправдиві, що поляки не давали генеральної битви, і що автор, дякувати Богу, був на місці подій і для встановлення істини пропонує свої записи.

Тож, невже Річ Посполита перетягла на себе всю ковдру слави? Що відбувалося на полі бою насправді та які відносини були між союзниками? Відповіді на ці питання під дещо іншим ракурсом можна знайти у згаданій праці й заодно порівняти з інформацією з інших джерел і постаратись збагнути цілісну картину становища німецьких найманців під час війни 1621 р.

У «Вістях...» варто звернути увагу на декілька цікавих нюансів, які не так гарно простежуються у інших джерелах. Наприклад ставлення до польських жовнірів. Автор згадує: «Хоча поляки і хороші воїни, але не завжди проявляють (ці якості)... Одного разу «чесні» гайдуки кинули свої окопи і тікали, згубивши свої знамена, а їх втрати склали більше 300 людей» або «Один турок голим лезом проганяв трьох поляків, що бачили багато чесних солдат» та інші схожі нотатки. Особливо емоційний момент коли автор пише як польські панове їдуть гарними колясками і чудовими возами в той час як навіть поранені німці змушені йти пішки, щоб вижити. Натомість є згадки про вдалу співпрацю з козаками та про їх успішні нічні вилазки у стан ворога. До речі, німецькі укріплення були поряд з козацькими. Шанці Денгофа, Ваєра та Лермута слугували прикриттям основного табору.

Офіцер яскраво описав випробування, які довелося пережити війську: кривава дизентерія, набряклість тіла, знесилення від голоду

та нестачі питної води, котрі доводили до смерті, інколи навіть до самогубства. Коней від голоду вмерло 24 тисячі. Ці записи збігаються з іншими джерелами та доповнюють їх, що дозволяє повною мірою уявити всю критичність становища: «Рідко в яких війнах доводилося витримувати такі випробування, які були в Валахії, коли їли котів та собак».

Німецькі найманці сильно постраждали вже після війни. Через погану погоду багато поранених помирали від переохолодження та виснаження. Згідно зі спогадами автора, у Кам'янці їх зустріли не дуже привітно. Хворих викидали на вулицю і залишали на купах гною де людей могли з'їсти свині. Іоан Каменецький також пише що: «У місті за 20 днів поляків і німців померло близько 1700 людей. Їх зібрали і поховали за міською стіною». Тобто про військо фактично не подбали як належить і ледь не залишили напризволяще. Звісно ж «Вісті з Валахії» теж мають долю суб'єктивності, але вони дозволяють краще оцінити умови в яких перебували об'єднані війська, їх взаємодію, внутрішні протиріччя, випробування з якими довелося зіткнутися і нагадують про внесок у спільну перемогу німецьких піхотинців та рейтарів.

Фадей Яценюк (Чернівці)

ПЕРЕГОВОРИ ТА УКЛАДЕННЯ ПЕРЕМИР'Я 1621 р. У ХОТИНІ

Бойові дії під Хотиним у вересні 1621 р. між польсько-литовськими військами, українським козацтвом, з одного боку, та турецькою армією, з другого, виснажили обидні сторони, які прагнули мирного врегулювання конфлікту.

В період боїв до польсько-литовських військ під командуванням Яна Кароля Ходкевича 12 вересня прибув посланець Костянтин Вевеллі з листом від волоського господаря Радугу Міхні, в якому йшлося про потребу мирних переговорів. З цього часу почалось узгодження місця проведення переговорів та основних його умов.

Я. К. Ходкевич делегував на ці переговори Станіслава Журавинського та Якуба Собеського. 29 вересня польські послы прибули до табору турецького султана Османа II. Послы мали чітку інструкцію щодо ведення переговорів. Позиція Речі Посполитої в основному полягала в тому, що вона бере на себе зобов'язання прибрати до рук козаків, а за це турки заборонять татарам нападати на Річ Посполиту.

30 вересня і 1 жовтня С. Журавинський та Я. Собеський провели зустрічі з представниками турецької сторони – волоським господарем